
Nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskningsresultater

Rapport til Kunnskapsdepartementet 14.06.2016

Innhold

Innledning.....	1
Del 1. Nasjonale mål og retningslinjer.....	3
Del 2. Tiltak og forutsetninger.....	5
Del 3. Bakgrunn og drøfting.....	11
Vedlegg 1: Om gruppens mandat og arbeid.....	31
Vedlegg 2: Ordliste.....	33

Innledning

Regjeringen har som mål at resultater av norsk forskning skal være åpent tilgjengelige og vil at Norge skal være et *forsiktig foregangsland* i dette arbeidet. Ved inngangen til 2016 etablerte derfor Kunnskapsdepartementet en arbeidsgruppe som fikk i oppgave å lage retningslinjer for åpen tilgang til vitenskapelige artikler (*Open Access* på engelsk)¹. På sikt er det en rekke andre former for forskningsresultater som også bør og kan bli åpent tilgjengelige, og publiserte artikler må sees som en del av en større helhet hvor målet er åpen vitenskap (*Open Science* på engelsk). Arbeidsgruppen sier litt mer om mandat og avgrensninger i vedlegg 1.

Umiddelbar og fri tilgang til forskningspublikasjoner for alle vil gi store gevinster og bidra til å bygge kunnskapssamfunnet:

- Den vitenskapelige utviklingen vil bli styrket ved at alle forskere nasjonalt og internasjonalt får fri tilgang til forskningsresultater de tidligere ikke har hatt tilgang til.
- Næringslivet vil få tilgang til de siste forskningsresultater i en kunnskapsøkonomi hvor kravene til innovasjon og effektivitet blir stadig høyere.
- Ansatte i offentlig forvaltning, helsepersonell, lærere og journalister og en rekke andre yrkesgrupper vil kunne dra nytte av enklere, raskere og gratis tilgang til forskningsresultater.
- Pasienter, bruker- og interesseorganisasjoner vil kunne ha stor nytte av gratis tilgang til forskningsresultater.
- Allmennhetens evne og mulighet både til å forstå og delta i forskning øker, og det må forventes at befolkningen generelt vil ha nytte av åpen tilgang til forskningsresultater.

Der forskning er betalt av det offentlige, er det dypt problematisk når resultatene av forskningen ikke blir gjort offentlig tilgjengelige, dersom ikke bestemte hensyn til for eksempel personvern eller sikkerhet tilsier noe annet. I 2015 ble kun ca. 16 % av norske vitenskapelige artikler publisert åpent². Resten ble publisert i tradisjonelle tidsskrift der bare de som abonnerer får lese artiklene. Det er en tydelig bevegelse mot større grad av åpen tilgang, men endringene skjer langsomt, og overgangsperioden er kostnadskrevende.

Regjeringen ønsker en raskest mulig overgang fra abonnementsavtaler til en publiseringsøkonomi basert på åpen tilgang. Det må i tillegg være et mål at forskere finner det både naturlig og akademisk attraktivt å publisere i tidsskrifter som er åpent tilgjengelige for allmennheten.

1 <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/the-norwegian-approach-to-open-science-impact-and-evaluation/id2482412/>

2 Tall fra CRISStin

Del 1. Nasjonale mål og retningslinjer

Vitenskapelig publisering er internasjonal, og i formuleringen av nasjonale mål for åpen tilgang må Norge forholde seg til hva som skjer i andre land og i overnasjonale organer, spesielt EU. EUs konkurranseråd vedtok i mai 2016 full åpen tilgang innen 2020³. Dette er et svært ambisiøst mål, som viser at EU prioriterer overgangen til åpen tilgang høyt. Vi mener Norge bør støtte opp om et slikt felles mål. Høringen og debatten om rapporten vår er et egnet utgangspunkt for slike vurderinger og diskusjoner.

Vi foreslår følgende nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til forskningspublikasjoner:

Nasjonale retningslinjer

1. Forskere finansiert av norske offentlige midler skal som førstevalg publisere sine vitenskapelige artikler i tidsskrift med åpen tilgang (såkalt gull Open Access).
2. Forskere som velger tidsskrift uten åpen tilgang, skal gjøre artikkelen åpent tilgjengelig i et vitenarkiv (såkalt grønn Open Access). Tilgang bør gis maksimalt seks måneder etter publisering for STM-fagene (Science, Technology and Medicine) og tolv måneder for humaniora og samfunnsvitenskap i tråd med EU-kommisjonens anbefalinger.
3. Alle forskningsutførende institusjoner skal sørge for at deres forskningsartikler deponeres i et egnet vitenarkiv senest ved publiseringstidspunktet, uavhengig av publiseringskanal og uavhengig av om det er mulig å gjøre dem åpent tilgjengelig. Deponering er en forutsetning for at artiklene skal telle i den resultatbaserte omfordelingen.
4. Institusjoner og konsortier som forhandler avtaler med forlag om kjøp av tilgang til elektroniske ressurser skal sørge for at avtalene inneholder tiltak som
 - a. muliggjør åpen tilgang,
 - b. er transparente med hensyn til betingelser og
 - c. er budsjettneutrale.
5. Offentlige forskningsfinansierende institusjoner skal bidra til å dekke kostnader til åpen publisering. Private og ideelle organisasjoner som finansierer forskning oppfordres til det samme.
6. Alle forskningsutførende og forskningsfinansierende institusjoner skal etablere eller revidere egne retningslinjer for åpen tilgang i tråd med de nasjonale retningslinjene.
7. Alle forskningsutførende institusjoner skal legge til rette for infrastruktur og administrative rutiner som gjør det enkelt for forskerne å følge retningslinjene.

3 <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/compet/2016/05/26-27/> Se også <https://www.theguardian.com/science/2016/may/28/eu-ministers-2020-target-free-access-scientific-papers>

Del 2. Tiltak og forutsetninger

For å lykkes med å iverksette retningslinjene og få til en raskest mulig overgang til åpen publisering, foreslår arbeidsgruppen tiltak på en rekke områder. Det foreslås tiltak knyttet til insentiver og finansiering, til den tekniske infrastrukturen, til internasjonal samordning og til informasjonsarbeid. Tiltakene skal bidra til å endre praksis både hos den enkelte forsker, i forskersamfunnet som helhet, hos forlag, og i forskningsutførende og forskningsfinansierende institusjoner og myndigheter.

Tiltakene forsøker å balansere mellom behovet for nasjonal styring og hensynet til de enkelte institusjonenes autonomi. Tiltakene begrunnes nærmere og diskuteres i delen av rapporten vi har kalt *Bakgrunn og drøfting*.

Innføring av insentiv for å velge åpen publisering

(Til Departementet)

Det er viktig å gi forskerne reelle muligheter til å velge åpen publisering. Vi foreslår som et minimum at fagrådene gir prioritet til kanaler med åpen tilgang til nivå 2 dersom de har valg mellom flere kanaler av omtrent samme kvalitet.

Et viktig insentiv er å innføre en egen faktor for åpen publisering i publiseringsindikatoren. Publiseringsindikatoren har allerede en rolle som insentiv for å påvirke atferden til forskerne, så dette er verken nytt eller spesielt radikalt. Fra 2015 ble det innført et nytt element i publiseringsindikatoren for Universitets- og Høgskolesektoren for å bidra til å nå et politisk mål om økt internasjonalt samarbeid. Vi foreslår å innføre en lignende faktor for å stimulere til økt grad av åpen publisering. Det må gjennomføres simuleringer for å utrede hvor stor en slik faktor bør være for å ha ønsket effekt.

Finansiering av åpen tilgang

(Til Departementet og institusjonene)

Den enkelte forsker skal ikke selv dekke kostnadene til åpen publisering i de tilfeller det kreves publiseringsavgift. Det må finnes finansieringsordninger som dekker avgiftene. På sikt er det ønskelig å utvikle en kultur der kostnader til åpen publisering inngår i budsjettet for forskningsaktivitet like naturlig som kostnader til annen virksomhet. Så lenge dette ikke er normalen, må kostnadene dekkes av institusjonelle eller nasjonale ordninger, f.eks. gjennom

fond. Ordningene må være slik at alle personer tilknyttet alle typer forskningsinstitusjoner har mulighet til å publisere. I tillegg må vi ha ordninger som finansierer forskning utført av personer helt uten slik tilknytning, selv om slik forskning er langt mindre vanlig. Det har ikke vært mulig innenfor den tiden arbeidsgruppen har hatt til rådighet å utrede detaljene i hvordan slike finansieringsordninger skal se ut. Det er sannsynligvis nødvendig at ordningene utvikler seg over tid ettersom man vinner erfaring med hva som fungerer. Arbeidsgruppen anbefaler at dialogen om konkrete finansieringsordninger videreføres i samarbeid mellom departement, institusjonsledere og bibliotekledere og CRISStin.

Norske tidsskrift innen humaniora og samfunnsfag som fortsatt ønsker å motta Norges Forskningsråds (NFR) støtte til tidsskrifter, må konverteres til åpen tilgang fra og med 2017. UHR, CRISStin og Norges forskningsråd har tatt et initiativ for å etablere et nasjonalt konsortium for slike tidsskrift. Vi mener det er svært viktig at dette tiltaket gjennomføres.

Deponering i vitenarkiv lokalt og nasjonalt

(Til CRISStin/Departementet)

Et av de viktigste virkemidlene arbeidsgruppen foreslår, er at deponering av forskningsartikler i et vitenarkiv er en forutsetning for at artiklene skal telle i den resultatbaserte omfordelingen (jf. retningslinje 3). Dette vil sikre at de fleste artiklene finnes i et vitenarkiv og mange av dem vil kunne gjøres åpent tilgjengelige etter en viss tid. I dag har alle norske forskere teknisk sett mulighet til å deponere sine artikler i et vitenarkiv, men løsningen oppleves som tungvint, og langt fra alle institusjoner er kjent med mulighetene. For å kunne stille krav om deponering, må alle forskere ha mulighet til å innfri kravet uten mye ekstraarbeid. Et minimumstiltak er å sikre at alle institusjoner enten har et eget vitenarkiv eller har etablert avtale med en leverandør av arkivløsninger.

Arbeidsgruppen mener den beste måten å løse dette behovet på vil være å etablere et felles nasjonalt vitenarkiv. Det vil være ressursbesparende ved at hver artikkel kun lagres og rettighetsklareres én gang, det blir enklere å utarbeide god statistikk og analysere utviklingen innen åpen tilgang, og man får reduserte kostnader til teknisk drift.

Bedre funksjonalitet for deponering

(Til Departementet og CRISStin)

Det finnes i dag funksjonalitet for å deponere artikler i institusjonenes vitenarkiver via CRISStin, istedenfor å legge artiklene rett inn i arkivene. Deponering via CRISStin har den fordelen at metadata lettere kan gjenbrukes. Dette gir en tilleggsgevinst ved at CRISStin inneholder oppdatert informasjon om hvilke artikler som er deponert. Dagens funksjonalitet oppleves imidlertid som lite brukervennlig både av forskerne og av arkiveier, som må gjennomføre rettighetsklarering. For at det skal være så enkelt som mulig for forskeren å innfri kravet om deponering, må det utvikles mer brukervennlig funksjonalitet.

Arbeidsgruppen foreslår at det utvikles funksjonalitet i CRISStin for automatisk deponering av alle artikler som er publisert i åpne tidsskrift. En slik rutine vil gjøre at forskeren slipper arbeidet med å deponere artikler som er publisert åpent og vil være et ytterligere insentiv til å velge åpen publisering fremfor egenarkivering.

Styrking av register over godkjente kanaler og forlag

(Til Departementet)

For at åpen publisering skal ha nødvendig legitimitet er det viktig å ha et kanalregister der forskerne kan finne oversikt over åpne publiseringskanaler som er av høy kvalitet. Norsk Senter for forskningsdata (NSD) gjør i dag et viktig arbeid for å sikre at forskerne har et slikt register. Arbeidsgruppen foreslår at dette arbeidet styrkes økonomisk, slik at NSD har tilstrekkelige ressurser til å videreføre arbeidet med høy kvalitet og kort behandlingstid.

Styrking av samarbeid om avtaler med internasjonale forlag

(Til CRISStin og institusjonene)

Det er etablert et godt nasjonalt samarbeid mellom konsortier av forskningsinstitusjoner ved fagbibliotekene og CRISStin om avtaler med forlagene. Norge har de to siste årene også blitt med i stadig tettere internasjonalt samarbeid. Alternative veier for overgang til åpen publisering prøves ut, erfaringer utveksles, og det kan også bli aktuelt å inngå felles internasjonale avtaler. Slikt internasjonalt samarbeid er nødvendig for å kunne fremstå samlet i forhandlingene med de store internasjonale forlagene, og fortsatt deltagelse må sikres. Fordi konsekvensene av forhandlingene både innholdsmessig og økonomisk berører forskningsvirksomheten direkte, er det nødvendig at også forskningsledernivå i institusjonene involveres i forhandlingsprosessen. Arbeidsgruppen støtter at forhandlinger med forlagene om overgang til åpen publisering koordineres enda bedre både nasjonalt og internasjonalt. Det anbefales i tillegg at også forskningsledere involverer seg aktivt i forhandlingsprosessen.

En gruppe av norske forskningsledere deltok på konferansen Berlin12 i desember 2015. I etterkant av denne konferansen ble det utarbeidet en intensjonserklæring som støtter en overgang fra abonnementer til åpen publisering. Alle de norske deltagerinstitusjonene har signert denne, og arbeidsgruppen oppfordrer flere norske institusjoner til å slutte seg til erklæringen (<http://oa2020.org/>).

Utarbeiding av indikatorer og statistikk

(Til CRISStin og institusjonene)

Fordi det forventes store endringer i hele forretningsmodellen rundt vitenskapelig publisering, og fordi det er vanskelig å spå hvilke konsekvenser dette vil ha for publiseringsmønster og priser, må utviklingen følges tett. Det er behov for gode indikatorer og statistikk for å kunne vurdere om tiltak har ønsket effekt. CRISStin har fått i oppdrag fra KD å bygge opp indikatorer og statistikk for åpen tilgang i Norge på nasjonalt nivå, et arbeid som pågår i samarbeid med de andre nordiske landene og i EU-prosjektet OpenAIRE.

Forskningsinstitusjonene har det samme behovet lokalt. Det er allerede etablert samarbeid mellom CRISStin og institusjonene om utarbeiding av nasjonal og lokal statistikk, og verktøy for dette er under innføring. Det forventes at statistikk og indikatorer for åpen tilgang tas inn som naturlige nye elementer i dette samarbeidet. Arbeidsgruppen ser det ikke som nødvendig med ytterligere tiltak på dette området, men det er viktig at eksisterende samarbeid videreutvikles.

Endring av kriterier for evaluering av forskning

(Til institusjonene)

Dagens kriterier for evaluering av forskere og forskningsgrupper i forbindelse med tilsetning, opprykk, tildeling av forskningstid og prosjektmidler baserer seg i stor grad på vurdering av hvor forskeren/forskerne har publisert. Denne praksisen gir stor makt til forlagene som utgir de mest prestisjefylte tidsskriftene. Forskningsutførende og forskningsfinansierende institusjoner oppfordres til å signere The San Francisco Declaration On Research Assessment (DORA, <http://www.ascb.org/dora/>) og endre sine evalueringsprosesser og -retningslinjer i tråd med intensjonene i DORA. DORA sier at belønningssystemer bør ta utgangspunkt i andre kvalitetsmål enn prestisjen til tidsskriftet hvor forskerens arbeid er publisert. Arbeidsgruppen oppfordrer norske institusjoner til å signere erklæringen.

Bevisstgjøring og informasjon

(Til institusjonene)

Åpen tilgang er et komplekst tema, og det er stor etterspørsel etter informasjon både hos forskere og institusjonsledere. For å nå de politiske målene for åpen tilgang må det informeres bredt om både fordeler og utfordringer med åpen publisering, om hvordan man ser for seg å møte utfordringene, og om forpliktelser og muligheter som følger av de nye retningslinjene og av krav fra finansierer. Det er viktig med god informasjon, og det er viktig at alle bidrar til bevisstgjøring av både prinsipielle og praktiske sider ved overgangen til åpen publisering. Undersøkelser har vist at noe av nøkkelen til suksess med åpen tilgang er en ledelse som støtter opp om prinsippene og formulerer disse i en egen institusjonell policy⁴. Mange norske forskningsinstitusjoner har allerede retningslinjer for åpen tilgang, men disse bør revideres og synkroniseres med de nasjonale retningslinjene. Institusjonene må blant annet vurdere egne retningslinjer for deponering i arkiv, akseptabel sperrefrist (embargo), og bruk av åpen lisens. De må ta stilling til finansieringsordning for publiseringsavgifter og praktisk støtte til enkeltforskere for å gjøre det enkelt å bruke ordningen.

Arbeidsgruppen foreslår at det bevilges midler til en informasjonskampanje basert på materiale utarbeidet av institusjonene, Norges Forskningsråd og CRISStin. Det anbefales også at institusjonene bistår forskere med informasjon i den praktiske prosessen rundt åpen publisering, om hvilke valg som kan og bør treffes og hvilke konsekvenser de har. Hvordan

4 http://pasteur4oa.eu/sites/pasteur4oa/files/resource/From_policy_development_to_effectiveness_and_alignment.pdf

dette gjøres i praksis må være opp til den enkelte institusjon, men arbeidsgruppen anbefaler at opplæring om åpen tilgang og åpen publisering legges inn blant annet som del av PhD-programmene.

Etablering av styringsgruppe

(Til Departementet)

Arbeidsgruppen foreslår å opprette en nasjonal styringsgruppe som får ansvar for oppfølging av foreslåtte tiltak, oppfølging av utviklingen innen åpen tilgang, eventuell revisjon av retningslinjene eller igangsetting av nye tiltak og utredninger. Styringsgruppen bør bestå av representanter for institusjoner som har sentrale oppgaver i gjennomføringen av tiltakene. Det foreslås representanter fra forskningsledere, bibliotekledere, Norges Forskningsråd og CRISTin.

CRISTin er allerede gitt oppgaven som nasjonal koordinator for arbeidet med Open Access og foreslås som sekretariat for styringsgruppen.

Formulering av implementeringsplan

(Til styringsgruppen)

Styringsgruppen bør i samarbeid med relevante parter raskest mulig utarbeide en implementeringsplan. Planen bør inneholde kostnadsoverslag over de foreslåtte tiltakene, den må vurdere om andre tiltak er nødvendige og hvordan tiltakene skal prioriteres. Avhengighet mellom tiltak og dermed rekkefølgen de må gjennomføres i må også utredes.

Del 3. Bakgrunn og drøfting

Arbeidet for åpen tilgang til vitenskapelige publikasjoner har foregått i årtier, men ennå gjenstår mye før de forskningspolitiske målene på området er virkeliggjort. Arbeidsgruppen mener det er forskersamfunnets samfunnsansvar å bidra til at arbeidet nå får bedre framdrift. Sentrale forskningsfinansierende institusjoner som Wellcome Trust, National Institutes of Health i USA, Higher Education Funding Council for England (HEFCE), Norges Forskningsråd og ikke minst EU gjennom rammeprogrammet Horisont 2020 krever at forskningsresultater i prosjekter finansiert av dem skal gjøres åpent tilgjengelige. Andre organisasjoner som UNESCO og Verdensbanken har også vedtatt retningslinjer om åpen tilgang, og private stiftelser som Bill and Melinda Gates og Ford-stiftelsen krever i tillegg at artikler finansiert av dem blir publisert med en såkalt CC-lisens (Creative Commons), en åpen lisens som tillater deling og gjenbruk⁵. I Norge ble prinsippet om åpen tilgang tatt opp i forskningsmeldingen “*Vilje til forskning*” (St.meld.nr. 20, 2004-2005)⁶. I St.meld. nr. 30 (2008-2009)⁷, “*Klima for forskning*” står det i kap. 12.2 “Prinsipielt mener regjeringen at all offentlig forskning bør være åpent tilgjengelig, så sant ikke andre hensyn hindrer det”. Dette ble ytterligere presisert i St.meld. nr. 18 (2012-2013) “*Lange linjer*” der det står: “Prinsipielt mener regjeringen at all forskning som er helt eller delvis offentlig finansiert skal være åpent tilgjengelig.”⁸

5 <http://creativecommons.org/licenses/>

6 <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-20-2004-2005-/id406791/?docId=STM-200420050020000DDDEPIS&ch=1&q=&ref=search&term=>

7 <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/stmeld-nr-30-2008-2009-/id556563/?docId=STM-200820090030000DDDEPIS&ch=1&q=&ref=search&term=>

8 <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/meld-st-18-20122013/id716040/?docId=STM-201220130018000DDDEPIS&ch=1&q=&ref=search&term=>

Akademisk frihet - akademisk ansvar

I debatter om åpen tilgang hevdes det tidvis at krav eller forventninger om åpen publisering bryter med prinsipper om akademisk frihet. Arbeidsgruppen mener at dette er et synspunkt som bygger på et snevert frihetsbegrep. Et fullverdig begrep om akademisk frihet må ha akademisk ansvar som en viktig dimensjon. Som nevnt i innledningen, mener vi at kjernen i debatten om åpen tilgang er det akademiske ansvaret som forskere må ta for å gjøre sine resultater tilgjengelig for alle som kan ha nytte, interesse eller glede av dem. Det akademiske ansvaret gjelder både forskersamfunnet som helhet og den individuelle forsker.

For å begrunne dette synspunktet vil vi minne om hva forskere faktisk gjør ved publisering i abonnementsbaserte tidsskrift. Ifølge åndsverksloven har en forfatter i utgangspunktet rettighetene til distribusjon og bruk av tekster og annet materiale som er produsert. Ved tradisjonell akademisk publisering gir vanligvis forfatterne fra seg de fleste av rettighetene til forlaget. Dette gir begrensninger for hva som tillates av spredning og gjenbruk av forskningsresultater. Åndsverksloven regulerer de ideelle rettighetene, som ikke kan overføres, men retten til eksemplarframstilling er som regel en eksklusiv rett som forlaget forlanger for å publisere. Arbeidsgruppen er av den oppfatning at slik innlåsing av offentlig finansiert kunnskap er en mye større trussel mot akademisk frihet i egentlig forstand enn innføring av krav og insentiver for åpen publisering med de konsekvenser det eventuelt har for forskerne.

Stadig flere åpne tidsskrifter benytter Creative Commons-lisenser (CC-lisenser). Dette er åpne lisenser som beskriver en avtale mellom opphavspersonen og brukeren/leseren. Et verk som er utstyrt med en CC BY Attribution-lisens signaliserer at leseren/brukeren gis tillatelse til en rekke former for bruk og gjenbruk av arbeidet, mens forfatteren beholder retten til å bli navngitt som verkets opphavsperson. Ved tradisjonell publisering overdras rettigheter til forlaget eksklusivt, mens ved åpen tilgang får alle andre rett til å lese og dele.

Akademisk frihet har ikke bare en filosofisk side, men også en juridisk forankring. Akademisk frihet står sterkt i norske forskningsinstitusjoner, og er nedfelt i norsk lov. I november 2007 vedtok Stortinget en lovendring (§1-5 Faglig frihet og ansvar) i universitets- og høyskoleloven⁹. Her pålegges institusjonene å fremme og verne om akademisk frihet. Åpenhet om resultater er også nedfelt i loven, hvor det blant annet heter "Universiteter og høyskoler skal sørge for åpenhet om resultater fra forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid." (§6). Her peker altså loven på nettopp det vi har drøftet, at friheten til å forske på det man vil er uløselig knyttet til et ansvar om åpenhet, og til å gjøre

9 Lovtekst om Akademisk vern: <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2007-12-14-117>

resultater av forskningen kjent. NOU 2006: 19, som var en utredning om akademisk frihet og dens forhold til styring og ledelse, gikk ikke inn i åpen publisering som tema, men behandlet det akademiske frihetsbegrepet fra flere vinkler. Utredningen sa blant annet: “Frihetsbegrepet må forstås i denne institusjonelle sammenhengen. Det er ikke tale om et privat privilegium for bestemte personer. Det er heller ikke tale om en ubetinget rett for den enkelte forsker og lærer til å handle helt etter eget forgodtbefinnende. Friheten er både begrunnet i og begrenset av Akademiets konstituerende formål og internasjonale verdi- og normgrunnlag, og forutsettes brukt til å bidra til god forskning, undervisning og andre former for kunnskapsformidling¹⁰.”

Retningslinjene vi foreslår i denne rapporten vår pålegger ikke valg av kanaler med åpen tilgang. Om et slikt pålegg ville bryte med akademisk frihet, kan diskuteres. Når en forsker mottar midler fra for eksempel Norges forskningsråd eller EU, er det uproblematisk at det stilles som betingelse at resultater skal publiseres med åpen tilgang. Det er ikke selvsagt at den norske stat, som hovedfinansierer av norsk forskning gjennom grunnbevilgninger, ikke kan stille samme betingelser i sine avtaler med institusjonene. Vi er likevel kommet til at et pålegg er å gå for langt på et tidspunkt da det gjenstår flere viktige utfordringer som må løses før åpen publisering er forenelig med forventninger om kvalitet og før en del av det praktiske er på plass for at slik publisering ikke skal oppleves som en byrde.

Vi mener imidlertid at det ikke bryter med akademisk frihet i noen meningsfull forstand å gi ekstra insentiver dersom åpne kanaler velges.

10 NOU 2006: 19 *Akademisk frihet— Individuelle rettigheter og institusjonelle styringsbehov*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2006-19/id392466/?ch=1&q=>

Gull, grønn og hybrid - varianter av åpen tilgang

BBB-deklarasjonene (Budapest, Bethesda, Berlin¹¹) er tre deklarasjoner fra 2002-2003 som nedfelte og definerte åpen tilgang som prinsipp. I disse defineres både grønn og gull åpen tilgang. Gull åpen tilgang innebærer at den publiserte versjonen av en artikkel blir gjort åpent tilgjengelig umiddelbart, mens grønn åpen tilgang betyr at forlaget gir tillatelse til at en versjon av publikasjonen kan gjøres tilgjengelig i et vitenarkiv, som regel etter en sperrefrist-periode. Noen få forlag/tidsskrift tillater at forlagets PDF gjøres tilgjengelig, men som hovedregel tillates kun siste fagfellevurderte versjon før trykking, noe som innebærer at viktig formatering (som paginering og fremstilling av figurer) kan mangle. Mange forskningsmiljøer er vant til å dele slike tidlige versjoner, mens andre er lite komfortable med å gjøre en slik versjon tilgjengelig fordi artikkelen ikke fremstilles i sin endelige form. Det er også risiko for at siteringer blir feil dersom man baserer seg på en slik versjon. En tredje vei å gjøre artikler åpent tilgjengelige, er å kjøpe fri enkeltartikler i abonnementsbaserte tidsskrift (såkalt hybrid åpen tilgang). Svært mange forlag tilbyr denne muligheten. utfordringen er at man risikerer å betale dobbelt opp ved at man både betaler abonnement og for frikjøp av artikkelen.

Arbeidsgruppen anbefaler at gull åpen tilgang for forskningsartikler blir normen så raskt som mulig. Dette er reflektert i den første av de foreslåtte retningslinjene, hvor den enkelte forsker forventes å publisere åpent i betydningen gull åpen tilgang. I forhold til grønn åpen tilgang vil det gi raskere tilgang til den endelige versjonen av artikkelen, og i forhold til hybrid vil det være en billigere løsning ved at man ikke må opprettholde abonnementssystemet og i tillegg ha ordninger for å finansiere åpen tilgang. Likevel mener vi at både grønn og hybrid åpen tilgang kan spille en viktig rolle i en overgangsperiode under visse betingelser. Selv de mest optimistiske anslag tilsier at det vil ta flere år å komme dit at åpen publisering er normalen. I mellomtiden representerer grønn åpen tilgang en mulighet for å gjøre en relativt stor andel av artiklene tilgjengelig. Hybrid åpen tilgang er et dyrere alternativ enn gull, men har den store fordelen at forskerne i all hovedsak kan fortsette å publisere i de tidsskrift de er vant til. Arbeidsgruppen anbefaler likevel ikke enkeltvis frikjøp av artikler i abonnements-tidsskrifter fordi dette kan føre til dobbel betaling i tillegg til at artiklene har vist seg å være vanskelige å gjenfinne som åpent tilgjengelige. Hybrid publisering kan imidlertid være et alternativ hvis dette skjer som del av kollektive avtaler med forlagene om avregning av betaling for frikjøp mot abonnementskostnader (ofte omtalt som offset-avtaler). Dette omtales nærmere i kapitlet om finansiering og lisensavtaler.

11 https://en.wikipedia.org/wiki/Berlin_Declaration_on_Open_Access_to_Knowledge_in_the_Sciences_and_Humanities

Mange tidligere publiserte artikler kan gjøres tilgjengelige i vitenarkiver. Det er imidlertid utfordrende både å avklare hva som var forlagets betingelser på det tidspunktet artiklene ble publisert og å få tak i en versjon forlaget tillater at man kan gjøre tilgjengelig. Arbeidsgruppen har derfor ikke anbefalt noen felles retningslinjer eller tiltak på dette området, men overlater til den enkelte institusjon å vurdere hva som er mulig og hensiktsmessig.

Samfunnsnytte og global solidaritet

Som nevnt i innledningen vil næringslivet, offentlige virksomheter og allmennheten ellers kunne dra nytte av åpen tilgang. Flere undersøkelser viser store samfunnsøkonomiske gevinster ved å bedre tilgangen til forskningsresultater. En av dem er en rapport fra Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek (DEFF) der de undersøkte effekten av bedre tilgang til forskningslitteratur på et utvalg små og mellomstore bedrifter. Resultatet viste at flertallet av de ansatte i disse bedriftene hadde problemer med å skaffe tilgang til den forskningslitteraturen de hadde behov for. Tidsbruken alene med å skaffe tilgang var i snitt 60 minutter per artikkel. Verdien av tidsbruken og ulempene ved ikke å få tilgang ble anslått til 540 millioner danske kroner¹². Undersøkelsen gjaldt altså ikke store bedrifter som kanskje har råd til å kjøpe dyre abonnementer, men sannsynligvis ville de samfunnsøkonomiske tapene vise seg å være mye større hvis man så på hele næringslivet samlet. Det er ikke gjort en tilsvarende undersøkelse av norske forhold, men det er ikke urimelig å anta at potensialet er sammenlignbart med det man fant i Danmark. I arbeidsgruppens kontakt med Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) var opplevelsen at det norske næringslivet kanskje har for lite bevissthet om det store tilfanget av kunnskap som kunne kommet dem til gode dersom forskningsartikler var lettere tilgjengelig. Vi ønsker at NHO deltar i den videre debatten om det norske næringslivets behov for tilgang til forskning.

Åpen tilgang til vitenskapelige tidsskrift handler ikke bare om bedre forskning og større konkurransekraft. Det handler heller ikke utelukkende om et nasjonalt perspektiv hvor den norske skattebetaleren – journalisten, læreren, allmennlegen, eller den nysgjerrige borgeren – skal ha rett til å bruke kunnskap som er framskaffet med offentlige midler. Åpen tilgang har i tillegg en viktig global dimensjon. Carlos Moedas, EUs kommissær for forskning, vitenskap og innovasjon har nylig plassert debatten om EUs forskningspolitikk i et globalt

12 http://www.deff.dk/uploads/media/Access_to_Research_and_Technical_Information_in_Denmark.pdf

solidaritetsperspektiv¹³. Forskningsartikler er for eksempel et viktig element i arbeidet for bedre helsetilbud i lav- og middelinntektsland. Det finnes riktignok initiativer som skal sikre at helseforskere i mange av disse landene får bedre tilgang til vitenskapelig tidsskrifter, men slik tilgang ville vært både bedre og billigere dersom mest mulig forskning ble publisert åpent tilgjengelig. Åpen tilgang til forskningslitteratur er også utpekt som et svært viktig virkemiddel for UNESCO i deres arbeid¹⁴.

En ny publiseringsøkonomi

Markedet for vitenskapelige tidsskrifter er kjennetegnet av ufullkommen konkurranse og markedssvikt. Det ser ikke ut til at verken europeiske eller nasjonale konkurransemyndigheter har vilje eller makt til å forsøke å endre denne situasjonen. En vellykket overgang til en ny publiseringsøkonomi vil kunne innebære at de store forlagene mister sin dominerende markedsmakt. De fleste vitenskapelige tidsskrifter er i dag abonnementsbaserte, og det har vært en voldsom prisøkning på abonnementer de siste årene. I USA var konsumprisindeksen for 2013 1,5 %, mens økningen i abonnementsprisene for vitenskapelige tidsskrifter var 6,1 %. I perioden 2010-2014 økte prisene på abonnementer i snitt med 24,7 %¹⁵. For mindre forskningsinstitusjoner har det lenge vært slik at prisen for abonnementspakkene er så høy at institusjonene ikke har råd til å abonnere på litteraturen de trenger. De siste årene har også store institusjoner som Harvard vært nødt til å kutte i sitt tilbud til forskerne, og det samme er tilfelle for de største institusjonene i Norge. Et tilleggsproblem er at elektronisk litteratur i Norge er momsbelagt i motsetning til papirbasert litteratur.

Åpen tilgang finansieres i dag på flere måter. For flertallet av tidsskriftene som i dag er åpne, kreves det ingen betaling for å få publisert en artikkel, fordi de finansieres via medlemsavgifter i en forening eller ved at en forskningsinstitusjon utgir tidsskriftet. Selv om dette gjelder flertallet av tidsskriftene, utgir disse til sammen en relativt liten andel av artiklene. De fleste artiklene finansieres med en publiseringsavgift (Article Processing Charge – APC). Avgiften i åpne tidsskrift (gull åpen tilgang) varierer fra ca. €400 til rundt €2000. Ved frikjøp av artikler i abonnementsbaserte tidsskrift (hybrid åpen tilgang) er prisene normalt

13 https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/moedas/announcements/european-research-21st-century-global-challenges_en

14 <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/access-to-knowledge/open-access-to-scientific-information/>

15 American Library Association <http://www.ala.org/alcts/resources/collect/serials/spi>

høyere, ofte fra €2000 til €5000 eller mer for de mest prestisjefylte.

Mange er bekymret over at en overgang til åpen publisering skal bli dyrere enn dagens abonnementsordninger. Max Planck Digital Library publiserte i 2015 en omfattende rapport som viser at dette ikke trenger å være tilfelle¹⁶. Basert på tall for forlagenes abonnementsinntekter og hva som publiseres av artikler på verdensbasis i dag, beregnet de at vi i dag betaler mellom €3800 og €5000 pr artikkel som publiseres. Dette er langt over snittprisen for publiseringssavgifter. I Tyskland ligger gjennomsnittlig publiseringssavgift (som inkluderer de høyeste avgiftene i prestisjetunge tidsskrifter) på godt under €1500. Selv med en langt høyere publiseringssavgift vil man med god margin kunne betale åpen tilgang for hele verdens artikkelproduksjon¹⁷.

For å få oversikt over hvor mye Norge og den enkelte institusjon betaler forlagene i dag, er det nødvendig å samle informasjon om både abonnementskostnader, fondenes kostnader og Forskningsrådets ordninger. De færreste fond og finansieringsordninger dekker i dag hybrid-publisering, og arbeidsgruppen mener dette er klokt så lenge slik publisering ofte fører til dobbeltbetaling til forlagene. Ettersom dette er en populær form for åpen tilgang, erfarer vi imidlertid at det betales betydelige summer fra budsjetter på lavere nivå i institusjonene for slikt frikjøp. Disse midlene må også telles med, men er vanskelige å få oversikt over. I det totale regnestykket burde ideelt sett også beregning av samfunnsnytte tas inn, men her finnes ingen analyser for norske forhold ennå. Beregninger viser at det også i Norge allerede er tilstrekkelig med penger i abonnementssystemet til å kunne fullfinansiere en overgang til åpen tilgang.

Uansett hvordan man ser for seg overgangen fra abonnementsbasert finansiering til en situasjon hvor åpen tilgang er normalen, vil overgangsperioden være kostnadskrevende. Det er derfor avgjørende å gjennomføre overgangen så raskt som mulig. Transparens rundt priser og andre betingelser, samt tett internasjonalt samarbeid med utveksling av erfaringer, blir helt sentralt for å oppnå målet.

Max Planck Digital Library har tatt initiativ til et internasjonalt samarbeid om å få til dette. Basert på egne erfaringer og tilsvarende fra Østerrike, Nederland og England inviterte de i desember 2015 til konferansen Berlin12, den tolvte i rekken av konferanser om åpen tilgang.

16 <http://pubman.mpdl.mpg.de/pubman/faces/viewItemOverviewPage.jsp?itemId=escidoc:2148961>

17 http://pubman.mpdl.mpg.de/pubman/item/escidoc:2148961:7/component/escidoc:2149096/MPDL_OA-Transition_White_Paper.pdf

Her ble det utformet en erklæring om hvordan man ser for seg at en overgang kan gjennomføres, og det ble etablert et samarbeid mellom en rekke europeiske land. De mest aktive deltagerne i dette samarbeidet er Tyskland, Nederland, Storbritannia, Østerrike, Norge, Sverige og Finland.

Hvem betaler?

I forskningsprosjekter med finansiering fra EU, kan avgifter til åpen publisering dekkes innenfor prosjektbudsjettet. Mange vitenskapelige artikler er imidlertid skrevet i vanlig arbeidstid hvor forskeren er ansatt ved en institusjon med offentlig grunnbevilgning og har ofte ikke noe prosjektbudsjett å betale publiseringsavgift fra.

Det er viktig å ikke havne i en situasjon der den enkelte forsker selv må betale for å publisere. Det må også sørges for at forskerne ikke velger bort publisering i åpne tidsskrift av økonomiske grunner. Samtidig er det helt nødvendig å etablere mekanismer som gjør at nivået på publiseringsavgifter ikke vokser ut av kontroll. Mange institusjoner har etablert fond som dekker publiseringskostnader, gitt at artikkelen oppfyller visse krav. Alle de største UH-institusjonene i Norge har slike fond, og stadig flere institusjoner følger etter. Fondene støttes av Forskningsrådet som har iverksatt tiltaket STIM-OA, en støtteordning i en overgangsperiode. Forskningsrådet vil 2015-2019 dekke inntil 50 % av forskningsinstitusjonenes publiseringskostnader i åpne tidsskrift fra foregående år¹⁸.

Det er viktig at tildeling av midler gjennom slike ordninger baseres på objektive kriterier og at de forankres høyt oppe i institusjonshierarkiet, slik at publiseringsstøtten ikke kan brukes til premiering og siling. En bekymring vi av og til møter, er at penger til publiseringsavgifter blir en knapp ressurs på lokalt nivå, og at budsjettet fordeles ut fra ikke-faglige kriterier. Det er også viktig at rutinene rundt tildeling og betaling gjøres enklest mulig, slik at det ikke går mye ressurser med til å administrere dem. Transaksjonskostnader ved omfattende behandling av søknader og regninger for enkeltartikler kan ikke få spise opp institusjonenes tid og budsjetter. Vi må blant annet sikte mot nasjonale avtaler med forlagene som gjør at man unngår at det sendes faktura for hver enkelt artikkel.

18 http://www.forskningsradet.no/no/Nyheter/Gir_stotte_til_apen_publisering/1254005930483?lang=no

Innen humaniora er det etablert nye modeller med ulike former for individuelt eller institusjonelt medlemskap, som f.eks. PeerJ, som er basert på individuelt medlemskap, og Open Library of the Humanities, som er basert på medlemskap fra bibliotek/institusjoner. Dette er modeller som er interessante i denne sammenheng.

Den norske publiseringsindikatoren

Resultatbasert omfordeling av forskningsmidler (RBO) brukes for å stimulere adferd som bidrar til å nå forskningspolitiske mål. Publiseringsindikatoren, en del av RBO, ble innført for å stimulere til økt publisering samtidig som kvalitetsnivået skulle opprettholdes. En evaluering foretatt i 2014 viste at man i stor grad har nådd disse målene.

Publiseringsindikatoren inneholder fra 2015 også en faktor for å gi insentiv til økt internasjonalt samarbeid i UH-sektoren. Lignende elementer var allerede på plass for helsesektoren og instituttsektoren.

Det sentrale dokumentet som beskriver bakgrunn og intensjoner med det såkalte tellekantsystemet, er en rapport fra 2004 med tittel ”*Vekt på forskning – nytt system for dokumentasjon av vitenskapelig publisering*” utarbeidet av Universitets- og høyskolerådet (UHR) på oppdrag fra KD. I kapittel 9 av rapporten understreker UHR at ”bibliometrisk statistikk kun kan brukes på denne måten på overordnede nivåer for finansiering av forskning.” (s. 59)¹⁹. En evaluering av publiseringsindikatoren fra 2014 hevdet at indikatoren ofte brukes på andre måter enn den var ment for, og at vi i Norge har undervurdert hvor sterk tendensen er til at indikatoren også virker på individnivå²⁰.

Systemet var altså i utgangspunktet ment å benyttes kun på aggregert nivå. Det skulle skape insentiver på institusjonsnivå. Et viktig moment ved indikatoren er også at det bør være relativt enkelt å beslutte hvilke publikasjoner som skal telles med og ikke, slik at ressursbruken på tellingen ikke blir for høy. Systemet er derfor designet slik at det i hovedsak er artikkeltypen i kombinasjon med godkjent kanal som bestemmer om den skal telles eller ikke, og at det svært sjelden skal være nødvendig å vurdere innholdet i den enkelte artikkel. Dette fungerer godt nok på institusjonsnivå, men på individnivå vil dette lett oppleves av forfattere som urimelig.

19 http://www.uhr.no/documents/Vekt_p_forskning_sluttrapport.pdf

20 http://www.uhr.no/documents/Evaluering_af_den_norske_publiceringsindikator.pdf, s. 86 og s. 97

Det norske kanalregisteret²¹ som ligger til grunn for poengberegning i publiseringsindikatoren, er bygget opp slik at alle kanaler som holder tilstrekkelig kvalitet vil bli godkjent på nivå 1, mens de mest prestisjefylte kanalene løftes til nivå 2. Det siktes mot at 20 % av artiklene skal være publisert i tidsskrift på nivå 2. Hvor mange og hvilke tidsskrift som skal høre til på nivå 2, diskuteres hvert år av fagråd innen de ulike fagområder.

De fleste tidsskrifter med høy rangering er abonnementsbaserte og har ofte hatt flere tiår på seg til å bygge opp sin prestisje. Unge tidsskrift kan vanskelig måle seg med disse, og åpne tidsskrift faller i all hovedsak i denne kategorien. Dagens utforming av publiseringsindikatoren gjør dermed at de fleste åpne tidsskrift stiller med handicap sammen med andre nykommere. Innen mange fagfelt er det i praksis umulig å publisere på nivå 2 og åpent tilgjengelig på samme tid. Det nasjonale publiseringsutvalget har uttalt at publiseringsindikatoren bør forbli nøytral til åpen publisering. Arbeidsgruppen mener imidlertid at dagens indikator i praksis ikke er nøytral, men gir åpen publisering en ulempe. Vi tror ikke det er nok bevissthet i alle fagrådene om arbeidet som skjer for åpen tilgang både nasjonalt og internasjonalt, og vi retter en sterk oppfordring til rådene om å ta problemstillingen på alvor.

Arbeidsgruppen har diskutert flere måter å kompensere for dette, og har hatt flere diskusjoner med eksterne miljøer og eksperter. En mulighet ville være å fjerne nivåinndelingen i publiseringsindikatoren. Arbeidsgruppen ser sterke argumenter for en slik løsning. En annen mulighet ville være radikal kvotering av tidsskrifter med åpen tilgang ved oppnevning til nivå 2, slik at det ble et minimum av åpne kanaler på nivå 2 innenfor alle fagfelt. Vi retter en oppfordring til departementet om å tenke grundig gjennom videreføring av publiseringsindikatoren blant annet i lys av evalueringsrapporten fra 2014²². Som et absolutt minimum oppfordrer vi til en moderat kvotering der fagrådene løfter åpne kanaler til nivå 2 dersom de har valget mellom ellers kvalitativt likeverdige kanaler. Dette kommer i tillegg til forslaget om å innføre en egen faktor som belønner åpen publisering.

Kanalregister og andre fellestjenester

Norsk senter for forskningsdata (NSD) gjør i dag et viktig arbeid knyttet til å undersøke kvaliteten på vitenskapelige kanaler som norske forskere publiserer i. Kanalregisteret

21 <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/Forside>

22 http://www.uhr.no/documents/Evaluering_af_den_norske_publiceringsindikator.pdf

inneholder også merking av hvilke kanaler som er åpne. Arbeidsmengden knyttet til registeret er økende, og det er helt nødvendig at NSD gis tilstrekkelige ressurser til å opprettholde både høy kvalitet og akseptabel behandlingstid. Dette er bakgrunnen for at vi har satt opp styrking av NSDs arbeid på dette området som et viktig tiltak for at arbeidet med åpen tilgang skal lykkes.

Med fremveksten av en modell som bygger på betaling per publiserte artikkel har man sett en fremvekst av useriøse aktører. Det finnes utgivere som er rene svindlere og andre som nedprioriterer fagfelle vurderingen. Selv om forskeren har et selvstendig ansvar for å vurdere hvor de publiserer egen forskning, utgjør useriøse utgivere en utfordring for forskere som opplever et stort publiseringspress. Kanalregisteret har dermed fått en ny rolle som portvakt mot slike useriøse utgivere. Arbeidsgruppen mener at NSDs arbeid med utsiling av useriøse utgivere er avgjørende for å opprettholde legitimiteten for seriøse forlag.

Evaluering av forskning

For å ha gode rammebetingelser for vitenskapelig produksjon, trenger forskere en relevant stilling med tilhørende tid og ressurser til å gjennomføre forskningsprosjekter og publisere resultater. Deres adferd er naturlig nok påvirket av hva som vektlegges når de og deres arbeid vurderes i forbindelse med stillingsutlysninger og tildeling av forskningstid, interne budsjetter og prosjektmidler. De to gruppene som i størst grad kontrollerer disse faktorene er forskningsledere og forskningsfinansierer. Gode, rettferdige og rimelige evalueringspraksiser er svært viktig.

I 1975 ble Journal Impact Factor lansert som et mål for tidsskrifters relative prestisje. Selv om Impact Factorens svakheter er godt kjent og dokumentert, er det fortsatt det mest brukte og anerkjente system for rangering av kanaler. Med årene har Impact Factor i økende grad også blitt brukt som en indikator for kvaliteten av den enkelte artikkel. Både ved tilsetninger og ved tildeling av forskningsmidler blir forskerne ofte vurdert ut fra hvor de har publisert og ikke ut fra publikasjonene i seg selv. Dermed blir det enda viktigere for forskere å publisere i de høyest rangerte tidsskriftene, et mønster som forsterker de store forlagenes dominerende markedsrett.

Praksisen med å vurdere publikasjoner ut fra prestisjen til kanalen de er publisert i istedenfor på kvaliteten av den enkelte publikasjon frarådes av stadig flere forskere, og av mange redaktører²³. I 2013 tok American Society for Cell Biology (ASCB) sammen med en rekke redaktører og forlag innen vitenskapelig publisering initiativ til å skrive The San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA, se <http://www.ascb.org/dora/>). Her anbefales et skifte i hvordan forskning evalueres. En rekke ledende forskningsinstitusjoner og -organisasjoner har sluttet seg til DORA, men så langt har svært få norske institusjoner skrevet under. Arbeidsgruppen oppfordrer alle til å slutte seg til anbefalingene.

Det arbeides på flere fronter internasjonalt for å frembringe andre typer indikatorer som i større grad baserer seg på den enkelte publikasjon. I Norge vurderes det nå å innføre en ny type indikator i tellekantsystemet basert på siteringer. Arbeidsgruppen ser positivt på denne utviklingen, men mener det også er grunn til å minne om at fagtradisjonene er svært ulike når det gjelder siteringspraksis, og at ingen enkel indikator noensinne vil kunne være en erstatning for en kvalitetsvurdering som omfatter at et vitenskapelig arbeid leses og vurderes på egne premisser av andre forskere.

Internasjonal koordinering

Norge er kun ett enkelt land i internasjonal forskning, og alene kan vi ikke skape den ønskede endringen i publiseringsskiltur og -økonomi. Det er svært viktig at Norge deltar i de fora hvor nasjonal og internasjonal policy om åpen tilgang diskuteres. EU-kommisjonen publiserte i 2012 retningslinjer for åpen tilgang og anbefalinger til medlemslandene om implementering av disse. I etterkant har de aller fleste medlemslandene vedtatt slike retningslinjer, men med variasjoner og veien dit beskrives ulikt.

I Storbritannia leverte det regjeringsoppnevnte Finch-utvalget sin rapport i 2012 der hovedanbefalingene er å gjøre britisk forskning åpent tilgjengelig med vekt på å publisere i åpne tidsskrifter²⁴. Nederland har satt seg mål om 60 % åpen tilgang i 2018 og 100 % i 2024. De har også hatt åpen tilgang som et prioritert område i sitt presidentskap i EU i første halvår av 2016. Deres anbefalinger ble presentert på en konferanse i Amsterdam 4.-5. april.

23 European Association of Science Editors (EASE) Statement on Inappropriate Use of Impact Factors”

24 <http://www.researchinfonet.org/wp-content/uploads/2012/06/Finch-Group-report-FINAL-VERSION.pdf>

Anbefalingene fra denne konferansen ble behandlet i EUs Competitiveness Council 26.-27. mai. I dette møtet ble man enige om å sikte mot full åpenhet fra 2020. Vi mener det er riktig å støtte opp om dette målet, selv om det nok framstår som for ambisiøst for noen.

Norge deltar i flere europeiske nettverk der internasjonalt samarbeid om Open Access og Open Science er målet. Norske forskningsinstitusjoner er med via European University Association (EUA) og League of European Research Universities (LERU) og Forskningsrådet deltar i Science Europe og Global Research Council. Også European Research Area (ERA)-veikartet gir tydelig retning mot åpen tilgang. CRISTin deltar i EU-kommisjonens nettverk for National Points of Reference innen Open Science og som partner i EU-prosjektene PASTEUR4OA og OpenAIRE og har ansvar for koordinering av arbeidet på nasjonalt nivå. I EU-prosjektet PASTEUR4OA har målet vært å samordne de europeiske landenes retningslinjer for åpen tilgang i størst mulig grad²⁵.

De viktigste temaene i det internasjonale samarbeidet er samordning av retningslinjer for åpen tilgang til publikasjoner og forskningsdata, felles teknisk infrastruktur, forhandling av avtaler med forlagene, ordninger for finansiering av åpen tilgang, insentivsystemer og evaluering av forskning, samt etablering av felles indikatorer for å følge utviklingen. Det er helt nødvendig at Norges arbeid inngår i en slik internasjonal sammenheng.

Flere europeiske land og enkelte toneangivende institusjoner har inngått avtaler med forlag om kollektivt frikjøp av artikler i abonnementsbaserte tidsskrift. Avtalene er basert på avregning av avgifter til åpen publisering mot abonnementskostnadene (ofte kalt offset-avtaler), slik at ikke forlagene får dobbelt betalt for artiklene. Ved inngåelse av slike avtaler må det legges vekt på at man ikke havner i en ny og uønsket monopolsituasjon, men arbeidsgruppen mener det kan fungere som en god overgangsordning fra abonnementsmodellen til åpen publisering. Slike avtaler gir forskerne mulighet til fortsatt å publisere i de tidsskriftene de er vant til, samtidig som publikasjonene blir åpent tilgjengelige. Målet for det internasjonale samarbeidet er å sikre at mange nok inngår slike avtaler slik at forlagene etter hvert legger om hele tidsskriftsgrupper fra abonnement til åpen publisering.

25 <http://www.pasteur4oa.eu>

Det fins også gode eksempler på at fagmiljøer selv har tatt tak i problemene. Et slikt overnasjonalt initiativ er SCOAP3²⁶, der et konsortium med over 3000 bibliotek fra 47 land kjøper fri artikler publisert innen fagfeltet partikkelfysikk. Slike avtaler vil være med på berede grunnen for en ny publiseringsøkonomi og bør være en del av grunnlaget for forhandlinger også i Norge. Et annet eksempel er lingvistikkmiljøet som har tatt med seg redaktører og fagfeller for fem sentrale tidsskrift, gjort dem om til åpne tidsskrift og flyttet utgivelsene fra tradisjonelle store forlag til et mindre og rimeligere forlag²⁷.

Krav om deponering

Erfaring fra både norske og utenlandske institusjoner har vist at tilgang via versjoner av artikkelen lagret i vitenarkiver (grønn åpen tilgang) på kort sikt kan gi et betydelig bidrag til åpenhet, selv om tilgangen oftest er forsinket av forlagenes krav om sperrefrist. For artikler som er publisert åpent kreves normalt ikke noen form for rettighetsklarering før de gjøres tilgjengelig i et vitenarkiv.

Det å gjøre en akseptert versjon av en artikkel tilgjengelig i et vitenarkiv er en viktig måte å gi tilgang til forskningslitteratur på, inntil publisering i åpne tidsskrift er blitt normalen. En undersøkelse bestilt av CRISStin i 2012 viste at minst 40 % av norske publikasjoner kan gjøres tilgjengelig i et vitenarkiv innenfor de betingelser forlagene stiller til slike kopier. Dette kan gjøres uten tilleggsbetaling til forlagene, men det krever et betydelig arbeid fra bibliotekenes side med å innhente fulltekstversjoner av artiklene og med rettighetsklarering.

Et vitenarkiv representerer «institusjonenes hukommelse» ved at de viser hva som er blitt publisert i årenes løp. Det er ikke uvanlig at artikler som tidligere har vært tilgjengelige fra forlaget som utga den, ikke lenger er mulig å få tak i. Dette kan f.eks. skyldes konkurs eller at institusjonen har sagt opp abonnementet og ikke lenger har tilgang til tidligere materiale.

Arbeidet med å samle inn fulltekstversjoner av artiklene kan være omfattende. Denne jobben vil være mindre arbeidskrevende dersom den gjøres når oppmerksomheten rundt artikkelen er størst, nemlig på tidspunktet da den aksepteres av forlaget for publisering, eller på tidspunktet da den faktisk publiseres. For å gi et sterkt insentiv til å gjøre denne jobben, foreslår arbeidsgruppen at det stilles krav om at alle artikler deponeres i et egnet vitenarkiv, og at dette gjøres til forutsetning for at artikkelen kan gi publiseringspoeng i den

26 <https://scoap3.org/>

27 <http://www.lingoa.eu/>

resultatbaserte omfordelingen (jf. retningslinje 3). Kravet omhandler bare deponering, altså det å legge en foreløpig skjult kopi av artikkelen i arkivet, ikke et krav om at den skal gjøres åpent tilgjengelig.

Deponering er bare et første skritt på veien til at artikkelen blir åpen, men erfaringer fra (tidligere) Høgskolen i Oslo viser at slik deponering er nøkkelen til en høy andel åpne artikler i vitenarkiv. Ved Høgskolen i Oslo har man oppnådd at nesten 90 % av artikler deponeres. Tidligere knyttet (daværende) Høgskolen i Oslo deponering til interne insentivordninger som ligner det som foreslås i de nasjonale retningslinjene. Selv om denne insentivordningen ikke lenger eksisterer, ser det ut til at mønsteret opprettholdes. Disse erfaringene stemmer godt overens med anbefalingene fra EU-prosjektet PASTEUR4OA om hva som er de mest effektive retningslinjer for å oppnå åpen tilgang. Analysene fra PASTEUR4OA viste også at det å knytte kravet om deponering til en insentivordning er viktig for at man skal oppnå god effekt.

På grunnlag av dette anbefaler arbeidsgruppen at det innføres et krav om umiddelbar deponering av artikler for å få uttelling i RBO. Gjennom et slikt krav er en helt sentral del av den praktiske jobben med tilgjengeliggjøring gjort.

Det er helt nødvendig med god støtte fra bibliotek og forskningsadministrativt personale for at forskerne skal forstå hensikten med ordningen og gjennomføre den praktiske delen av deponeringen. Den siste av våre foreslåtte retningslinjer handler om dette.

Deponering – for tungvint?

Forslaget til nasjonale retningslinjer stiller ikke eksplisitt krav om hvilken versjon av artikkelen som skal deponeres. Arbeidsgruppen mener dette bør besluttes på institusjonsnivå. Når det gjelder sperrefrist, foreslår arbeidsgruppen maksimalt 6 måneder for STM-fagene, og 12 måneder for humaniora og samfunnsvitenskapene. Dette er i tråd med Norges forskningsråd og EU-kommisjonens anbefalinger. For at ikke et pålegg om deponering skal trekke unødige ressurser bort fra forskningen, må man sikre at det finnes gode tjenester for å lette det administrative arbeidet for både forskere og for bibliotekene.

Både CRISStin-systemet, vitenarkivene og tjenester som kanalregisteret er viktige deler av en slik administrativ infrastruktur. Dette er et poeng som også er understreket av politiske ledelse²⁸. Dagens funksjonalitet i CRISStin for å laste opp fulltekst-versjon av artikler oppleves som tungvint av både forskere og administratorer. Det ligger i planene for CRISStin 2.0 å utvikle en forbedret versjon av denne funksjonaliteten.

Det er mulig å utvikle funksjonalitet i CRISStin-systemet for å hente artikler som er publisert i åpne tidsskrifter automatisk, gitt at det eksisterer en lenke (DOI) til selve fullteksten og at tidsskriftet er registrert i DOAJ. Vi mener dette bør implementeres for å redusere byrden på forskerne med deponering.

Lokalt og nasjonalt vitenarkiv

Institusjonelle vitenarkiv er viktige både som del av infrastrukturen for åpen tilgang og for vitenskapelig kommunikasjon generelt. Arkivdekningen er god i universitets- og høyskolesektoren. Tidligere hadde helsebiblioteket under Nasjonalt kunnskapssenter for Helsetjenesten et arkivtilbud i HERA, men denne tjenesten er avsluttet, og helseforetakene har nå svært dårlig dekning av vitenarkiver. Det er også mange forskningsinstitutter som mangler vitenarkiv. Medio 2016 finnes det ca. 70 vitenarkiv i Norge. Forsknings samarbeid og medforfatterskap medfører at den samme publikasjonen lagres i flere arkiv, og det skjer dermed en utstrakt dublering av data. Dette fører til at også arbeidet med rettighetsklarerer gjøres flere ganger for samme artikkel. Disse problemene ville man sluppet med et nasjonalt arkiv. Fra et teknisk driftsperspektiv finnes det også gevinster å hente ved å sentralisere driften. I dag drifter BIBSYS de fleste av arkivene, men mange aktører, deriblant universitetene i Oslo, Bergen og Tromsø, drifter egne arkiv.

Mange institusjoner har i flere år etterlyst at vitenarkivene samles i et felles nasjonalt vitenarkiv. Arbeidsgruppen mener det nå er riktig tidspunkt å starte dette arbeidet. Det vil spare arbeid, gi bedre datakvalitet og det vil føre til at man oppnår full nasjonal dekning for alle landets forskningsinstitusjoner. Et nasjonalt vitenarkiv må blant annet oppfylle institusjonens behov for å kunne vise fram sin egen produksjon, noe som er teknisk mulig. Et nasjonalt vitenarkiv må også kunne dekke masteroppgaver, doktorgradsavhandlinger,

28 <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/the-norwegian-approach-to-open-science-impact-and-evaluation/id2482412/>

læringsmateriell og lignende, i tillegg til den vitenskapelige produksjonen. Av den grunn tenkes ikke vitenarkivet som en integrert del av CRISStin-systemet, men opplasting av forskningspublikasjoner til et slikt arkiv bør skje via CRISStin. Arbeidet med å integrere dagens arkivtjenester i et felles vitenarkiv antas å være betydelig, men dette vil være en engangsinvestering som vil gi besparelser for institusjonene på sikt.

Sosiale medier

En trend som fremskynder bevegelsen mot åpen tilgang er den såkalte delingsøkonomien, eller delingskulturen, i kjølvannet av den økte bruken av og utviklingen i sosiale medier. Prinsippene og muligheter for deling og formidling av forskning er tydelig endret med innføringen og økt bruk av sosiale medier. Denne bruksendringen er illustrert i den akademiske verdenen ved en omfattende deling av vitenskapelige artikler i nye sosiale medietjenester som f.eks. ResearchGate og Academia.edu. Dette er sosiale medietjenester som er bygget rundt nettverksteknologier og med funksjonalitet der fagfeller enkelt kan dele forskningsartikler med andre. Forskere kan enkelt lage egne brukerprofiler, laste opp egne forskningsartikler, og får i tillegg tilgang til statistikk over hvor mange som leser og laster ned deres artikler. Dette kan derfor betegnes som selvorganisering av en delingskultur i egne sosiale nettverk.

Delingsbevegelsen av akademiske artikler startet rundt 2008, og har siden eksplodert i popularitet. Academia.edu alene har i 2016 over 38 millioner brukere og inneholder mer enn 8 millioner forskningsartikler. Populariteten til både Academia.edu og ResearchGate viser at disse representerer en utfordring for tradisjonell formidling av forskningen og den generelle tilgangen til vitenskapelig publisering. Det er viktig å merke seg at delingsbevegelsen aldri kan erstatte initiativer for åpen tilgang som tas av stater, overnasjonale organer og forskningsinstitusjoner. En forskningsinstitusjon kan ikke stole på at en tjeneste som Academia.edu vil kunne fungere som institusjonens hukommelse i all framtid. Da tilgang til artikler også krever brukerregistrering og pålogging, bryter slike tjenester med prinsippene for åpen tilgang.

Hva med forfatterens rettigheter?

Det uttrykkes bekymring for forfatterens rettigheter og inntekter i en ny publiseringsøkonomi. Mye av bekymringen dreier seg om systemene som er bygget opp i Norge for ivaretagelse av opphavsrettigheter. I Norge forhandler Kopinor med blant andre skoleverket, UH-sektoren og næringslivet om avgifter som betales for kopiering og bruk av verk som tilhører Kopinors 22 medlemsorganisasjoner²⁹. Kopinor får inn godt over 300 millioner nkr i vederlag for kopiering og bruk hvert år, og disse pengene føres tilbake til rettighetshaverne som Kopinor forhandler på vegne av. De viktigste mottakerne er bokforleggere og faglitterære forfattere og oversettere.

Hvis man ser på forskerne som forfattere, kan det se ut som om overgangen til åpen publisering representerer et tilbakeslag. Dette hevdes blant annet av Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF)³⁰. Med åpen publisering vil det ikke lenger finnes noe vederlag å fordele på faglitterære forfattere og oversettere, og dermed vil Norge miste en viktig kilde til finansiering av blant annet nye bokprosjekter. NFFs inntekter fra Kopinor de siste 10 årene er omtrent 473 millioner nkr. NFF har i samme periode gitt ut 3003 prosjektstipender av ulik varighet, som man kan anta har resultert i mellom 250 og 300 bøker årlig. I tillegg har NFF utdelt ekstraordinære stipender og reisestipender. Omtrent to tredjedeler av NFFs inntekter kommer fra Kopinor, og det er dermed rimelig å si at i underkant av 200 bøker hvert år støttes og utgis via stipender fra NFF som har grunnlag i faglitterære kopivederlag. Hvis man får en åpen publiseringsøkonomi, vil altså norske fagbok- og sakprosaforfattere miste viktige inntekter i form av stipender.

Arbeidsgruppen er enig i at forfatterens perspektiv må tas på største alvor i debatter om åpen tilgang, men vi mener også at det er problemer i argumentasjonen som framsettes av blant annet NFF. Mange av forskerne vi her omtaler som forfattere er offentlig ansatte, slik at de allerede har en fast inntekt for å skrive artikler og bøker. Også i en åpen publiseringsøkonomi vil forfatterne beholde ideelle rettigheter til sine verk, men de vil måtte dele retten til å kopiere og bruke det de har skrevet. Det er selvsagt en del forskere og forfattere som ikke har fast jobb, eller som har stillinger hvor de ikke har tid til skriving. Inntektene fra kopivederlag forvaltet av NFF har utvilsomt vært svært viktig for denne gruppen. Vi mener imidlertid at systemet med vederlag som forvaltes av Kopinor er et foreldet system som sannsynligvis ikke har livets rett i en verden hvor teknologisk utvikling

29 <http://www.kopinor.no>

30 <http://www.kopinornytt.no/artikler/forskeren-som-forfatter>

s gjør kopiering og deling stadig enklere. Arbeidsgruppen mener at bortfall av vederlag gjerne kan ledsages av en politisk debatt om støtteordninger for forskere og faglitterære forfattere, spesielt for dem som ikke nyter godt av fast stilling med rett og plikt til forskning og skriving i vanlig arbeidstid. Det kan utmerket godt være at man i Norge gjennom politisk debatt vil komme til at man ønsker å ha en omfattende stipendordning. Det virker imidlertid ikke rimelig å hevde at vederlagsordningen og Kopinor er det eneste systemet som kan ivareta forfatternes interesser. Den bredere politiske debatten om støtteordninger er utenfor mandatet for denne rapporten.

Norske humsam-tidsskrift - norsk som forskningspråk

En annen problemstilling av nasjonal karakter, er de norske tidsskriftene. Norske tidsskrift innenfor humaniora og samfunnsvitenskap spiller en spesiell rolle for den nasjonale fagoffentligheten knyttet til disse fagområdene. Disse tidsskriftene står også i en særstilling i en bredere norsk offentlighet fordi forskningen ofte formidles på et lett tilgjengelig språk og har potensielt stort gjennomslag hos lesere utenfor academia, for eksempel i offentlig forvaltning, i skolen og i mediene. I perioden 2005-2012 utgjorde tidsskriftartikler på norsk 25 % av alle vitenskapelige publikasjoner og 47 % av alle tidsskriftsartikler innenfor humaniora. Tilsvarende tall for samfunnsvitenskapen var henholdsvis 23 og 38 %, i følge en rapport fra 2013³¹. Tidsskriftene ivaretar også den faglige diskursen i form av kommentarer, debattinnlegg, og bokanmeldelser. De 36 mest sentrale norske tidsskriftene innenfor humaniora og amfunnsvitenskap støttes i dag av Forskningsrådet, og av disse utgis omtrent halvparten av Universitetsforlaget. Forskningsrådet vedtok i 2013 at nasjonale tidsskrift innenfor humaniora og samfunnsfag som mottar støtte fra Forskningsrådet skal publiseres åpent tilgjengelig fra og med 2017³². Det ligger et betydelig potensial for at disse tidsskriftene kan nå et langt bredere publikum ved overgang til åpen tilgang, men det er samtidig viktig at tidsskriftene sikres en robust økonomi for å kunne drive videre. Under forutsetning av at Forskningsrådet opprettholder støtten på (inntil) 50 %, må bortfallet av abonnementsinntekter kompenseres. Normalt vil en ordning med avgift per artikkel være den foretrukne forretningsmodellen for tilgangsåpne tidsskrift, men dette er små tidsskrift med begrensede administrative ressurser, noe som vil vanskeliggjøre arbeidet. Et forslag til løsning er å etablere et nasjonalt konsortium for humsam-tidsskrift med åpen tilgang,

31 <http://www.nifu.no/publications/1055091/>

32 http://www.forskningsradet.no/no/Nyheter/Alle_far_tilgang_til_den_nyeste_kunnskap-en/1253992358970?lang=no

hvor Forskningsrådets publiseringsstøtte inngår som en rammebevilgning og hvor resten av finansieringen løftes opp på institusjonsnivå basert på en årlig avregning av hver institusjons publiseringsomfang. Vi tror dette er en god løsning, og framhever den som et av elementene i tiltaket *Finansiering av åpen tilgang* tidligere i rapporten med både departement og institusjonene som adressat.

Vedlegg 1: Om gruppens mandat og arbeid

Mandatet fra Regjeringen lyder som følger:

Utvalget skal drøfte, vurdere og foreslå tiltak knyttet til:

- *CRISStins foreslåtte retningslinjer for åpen tilgang til forskningsresultater*
- *forutsetninger for å lykkes med foreslåtte retningslinjer fra CRISStin (risikoanalyse/SWOT-analyse)*
- *en overordnet plan for det praktiske arbeidet med innføring av retningslinjene, inkludert en tidsplan og kvantifiserbare målsettinger*
- *forutsetninger for å nå målene (temaer kan være infrastruktur (vitenarkiv, fond), akademisk frihet og akademisk ansvar, premisser for tiltak foreslått i retningslinjene)*
- *økonomiske spørsmål knyttet til gjennomføring*
- *avgrensninger som er gjort i forslaget til retningslinjer*
- *områder som krever videre utredning, jf. forslag i retningslinjer*

Utkastet til retningslinjer som gruppen fikk med mandatet utelater bevisst flere momenter:

- Åpen tilgang til vitenskapelige monografier og resultater fra kunstneriske utviklingsprosjekter. Disse kunne og burde omfattes av prinsippet om åpen tilgang, men per i dag er det enklere å sikre tilgang til artikler i vitenskapelige tidsskrifter da sistnevnte i større grad er basert på elektronisk publisering.
- Åpen tilgang til forskningsdata: Forskningsdata er av stor betydning i forbindelse med åpen tilgang, men det er også et svært komplisert område, blant annet pga. mange praktiske utfordringer mht. tilgang.
- Juridiske lisenser og åpen tilgang: Selv om lisenser er av stor viktighet for å sikre at tilgang bevares, kan enkelte krav om utvalgte lisenser komplisere bildet. (f.eks. ved krav om en spesiell type CC-lisens).
- Finansielle forhold: Retningslinjene vil trolig medføre økonomiske konsekvenser. Hvorvidt dette krever friske penger eller reallokeringer på eksisterende budsjetter og på hvilket nivå dette skal ligge, bør utredes, men det er tjenlig at dette holdes utenfor retningslinjene.

Tolkning av mandatet

Arbeidsgruppen har sett det som viktig at retningslinjer og tiltak tydelig peker på hvem som forventes å gjennomføre dem. Retningslinjene er i all hovedsak rettet mot forskere, forskningsutførende og forskningsfinansierende institusjoner, mens tiltakene er rettet mot både departementet og underliggende aktører. Arbeidsgruppens mandat begrenset seg til retningslinjer for åpen tilgang til artikler. Vi tror dette har vært klokt, da dette er det området der arbeidet med åpen tilgang har kommet lengst internasjonalt. Det er imidlertid viktig at regjeringen også går videre med tilsvarende arbeid både for åpen tilgang til forskningsdata og til vitenskapelige monografier og antologier.

Medlemmer

Torkel Brekke, Oslo Peace Research Institute (PRIO)/Universitetet i Oslo/Civita
(leder av arbeidsgruppen)

Petter Bae Brandtzæg, SINTEF,

Johannes Waage Løvhaug, Norges forskningsråd

Tove Klæboe Nilsen, Helse Nord RHF

John-Arne Røttingen, Folkehelseinstituttet

Oddrun Samdal, Universitetet i Bergen

Margunn Aanestad, Universitetet i Oslo

Sekretariat

Lars Wenaas, Nina Karlstrøm og Katrine Weisteen Bjerde, CRISStin

Møter

Gruppe har hatt fire samlinger, der også eksterne foredragsholdere har vært invitert. Gruppens leder har også hatt en rekke samtaler og intervjuer på egen hånd eller sammen med sekretariatet. Gruppens medlemmer har i tillegg deltatt i og bidratt til ulike nasjonale og internasjonale møter om åpen tilgang. Følgende personer og/eller organisasjoner har møtt hele eller deler av gruppen:

Jan Erik Frantsvåg, UB ved UiT

Vidar Røeggen, UHR

Gunnar Sivertsen, NIFU

Nils Erik Gilhus, leder av Nasjonalt publiseringsutvalg

Forskerforbundets rettighetsutvalg

Tore Slaatta, leder Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening

Hege Gundersen, Forleggerforeningen

Ole Petter Ottersen, rektor ved UiO

STM Publishers' Association

Vedlegg 2: Ordliste

- *Åpen tilgang - Open Access*
Artikler kan fritt lastes ned og leses, samt gjenbrukes fritt. Dette inkluderer såkalt tekst- og datamining.
- *Institusjonelle vitenarkiv*
Et digitalt arkiv for vitenskapelig materiale, som oftest lagt til institusjonens bibliotek. Institusjonen bestemmer selv retningslinjer for hva som skal arkiveres, men ved siden av vitenskapelige artikler er det også vanlig å deponere doktorgradsavhandlinger og studentoppgaver. Enkelte fagområder har fagspesifikke arkiv på tvers av nasjonale og institusjonelle grenser. Eksempler på dette er arXiv.org der fysikere deponerer sine artikler og RePEc som samler artikler inne fagfeltet økonomi.
- *Egenarkivering ("Grønn åpen tilgang")*
Innebærer at forskeren lagrer en kopi av en artikkel som er publisert i et ordinært abonnementsbasert tidsskrift, i et åpent tilgjengelig vitenarkiv. En del tidsskrifter opererer ofte med en med sperrefrist for tilgjengeliggjøring og legger føringer for hvilken versjon av publikasjonen som kan egenarkiveres.
- *Åpen publisering («Gull åpen tilgang»)*
Publisering i tidsskrift der artikkelen blir gjort åpent tilgjengelig umiddelbart. Alle artikler i et slikt tidsskrift er per definisjon åpent tilgjengelige.
- *Hybrid åpen tilgang*
Hybrid er åpent tilgjengelige artikler i ellers abonnementsbaserte tidsskrift. I stedet for at hele tidsskriftet er åpent, kan man frikjøpe enkeltartikler eller grupper av artikler som gjøres åpent tilgjengelig.
- *Article Processing Charge (APC- publiseringsavgift)*
En avgift mange åpne tidsskrift tar per artikkel for publisering. (Andre åpne tidsskrift finansieres via ulike former for medlemskap.) Avgiften varierer i størrelse fra tidsskrift til tidsskrift. Gjennomsnittet ligger på rundt 900 dollar, men kan også være så høy som 4000 dollar³³.
- *Institusjonelle fond*
Mange norske forskningsinstitusjoner har opprettet egne fond for å dekke APC-kostnadene. Norges forskningsråd har en egen ordning, STIM-OA, som dekker inntil 50 % av institusjonenes kostnader til åpen publisering.

33 Solomon, David and Björk, Bo-Christer, *A study of open access journals using article processing charges*, Journal of the American Society for Information Science and Technology, s 1485–1495, August 2012

- *CC - Creative Commons*,
Creative Commons er et lisensrammeverk som kan brukes for å tillate og begrense deling.
- *Sperrefrist - Embargotid*
Sperrefrist eller embargo er perioden fra publiseringstidspunktet til når forlaget tillater at artikkelen kan tilgjengeliggjøres i et vitenarkiv. Denne varierer fra tidsskrift til tidsskrift og mellom fagfelt. EUs krav til sperrefrist er satt til 6 mnd. for STM-fag og 12 mnd. for humaniora og samfunnsfag
- *DOI*
Står for «digital object identifier» og er en standard for pålitelig identifisering av elektroniske dokumenter. DOI er altså en unik lenke som leder bruker til f.eks. en vitenskapelig artikkel.
- *Preprint/Postprint/Forlagets PDF*
Begrepene benevner de forskjellige versjonene av en vitenskapelig artikkel. Preprint er manuset som forskeren sender til forlaget, altså før fagfelleevaluering. Postprint er den aksepterte og fagfellevurderte versjonen av artikkelen som ennå ikke er ferdig formatert. Forlagets PDF er den endelige versjonen av artikkelen slik den er publisert.

